

Om den moderna tidsregimen och Lydia Wahlströms historiska kvinnokategori

AF DANIELA DAHL

SLAGMARK #83

SIDER: 119-136

År 1933 författade en av Sveriges första kvinnliga historiker, Lydia Wahlström, en översikt över kvinnans och kvinnorörelsens historia.^{1,2} Översikten kom till vid en tidpunkt då samhället stod under radikal förändring. Marginaliserade grupper hade organiserat sig för att nå politiskt inflytande utifrån kategorier såsom kön, klass, nykterhet och väckelse.³ Kvinnor hade erhållit rösträtt i de nordiska länderna, och i Sverige debatterades kvinnans nya roll som samhällsmedborgare.⁴ Wahlström kungjorde i inledningen av sin historieskrivning att kvinnans förändrade ställning

1 Tack till Louise Rognlien, Sidsel Jøved Kennild, Anna Friberg, Nadja Ericsson och Martin Jansson för viktiga kommentarer till en tidigare version.

2 Lydia Wahlström, *Den svenska kvinnorörelsen: Historisk översikt* (Stockholm: Norstedt, 1933).

3 Christina Florin, "Visioner, rörelser och rösträtt: En resa i tiden," i *Rösträttens århundrade: Kampen, utvecklingen och framtiden för demokratin i Sverige*, red. Ulrika Holgersson och Lena Wängnerud (Göteborg: Makadam, 2018), 29-63.

4 För en översikt över de kvinnliga rösträttsrörelserna i Norden, se Ida Blom, "Women's Suffrage in the Nordic Countries. A Transnational Perspective," i *Bortom rösträtten: Kön, politik och medborgarskap i Norden*, red. Lenita Freidenvall och Josefin Rönnbäck (Huddinge: Samtidshistoriska institutet, Södertörns högskola, 2011), 35-61. Samma år som Wahlström författade sin översikt anhöll riksdagens andra kammare om en utredning i frågan om gifta kvinnors rätt till förvärvsarbete, se *Betänkande angående gift kvinnas förvärvsarbete m.m* SOU (1938:47).

genom historien kunde läsas som en gradmätare på civilisationens utveckling.⁵ Formuleringen visar hur översiktens historiska kvinnokategori speglade de ännu pågående och djuplodade förändringar som kännetecknade samhället under början av 1900-talet. Dessa förändringar präglade människors upplevelse av tid och bidrog till en inom kulturen markant vändning mot en ny och okänd framtid. Den tyske sociologen Hartmut Rosa benämner denna riktning mot framtiden som “ledmotiv i modernitetens kulturella självförståelse.”⁶

I den här texten kommer jag att undersöka Wahlströms historiska översikt över kvinnan och kvinnorörelsen i Sverige, med hjälp av teoretiska verktyg som kan begripliggöra dåtidens upplevelse av tid. Syftet är att visa hur en övergripande *tidsregim* villkorar sätten på vilka en historisk könskategori är möjlig att upprätta i en feministisk historieskrivning. Analysen kommer att synliggöra hur den historiska kvinnokategorin inte utgjorde en neutral botten mot vilken historiens utveckling och dåtidens radikala samhällsförändringar kunde speglas. Istället visar läsningen att kategorin utgjorde en mångbottnad tidskonstruktion som svarade mot dåtidens förståelse av samhällets pågående utveckling.

Den föreliggande texten består av två delar för vilka navet utgörs av begreppet *den moderna tidsregimen*. Inledningsvis förklarar jag regimbegreppet och preciserar min användning av det som teoretiskt verktyg. Därefter diskuteras kortfattat begreppets framväxt i en akademisk kontext och i relation till feministisk historiografisk forskning om modernitet. Efter den inledande delen följer analysen av Wahlströms text, vilken är tematiskt uppdelad utifrån Wahlströms framställning av kvinnans utvecklingsnarrativ, kvinnorörelsens utvecklingsnarrativ och slutligen kvinnan som historisk kategori. Avslutningsvis sammanfattar jag textens övergripande argument, att regimbegreppet möjliggör en nytolkning av Wahlströms historiska översikt vilket bidrar till en specifik historisering av kön/genus-distinktionen i feministisk historiografi.

5 Wahlström, *Den svenska kvinnorörelsen*, 11.

6 Hartmut Rosa, *Acceleration, modernitet och identitet: Tre essäer* (Göteborg: Daidalos, 2014), 25.

DEN MODERNA TIDSREGIMEN

Den franska historikern François Hartog beskriver tidsregim som den tidsordning som styr människors upplevelse och förståelse av tid under en given period och strukturerar dess förflutna i sekvenser.⁷ Ordet tidsordning ska förstås som en referens till *Diskursens ordning* — Michel Foucaults välkända installationstal vid *Collège de France*.⁸ Med utgångspunkt i Foucaults projekt strävar Hartog efter att synliggöra hur en tidsregim, som en övergripande princip eller logik, producerar specifika *tidsstrukturer* vid en given punkt i historien.⁹ Begreppet tidsregim används även av den tyska litteraturhistorikern Aleida Assmann, som utöver Hartogs definition betonar tidsregimens kulturella dimension, det vill säga djupgående kulturella föreställningar, värderingar och beslut som oavsett graden av medvetenhet påverkar mänskliga begär, handlingar, känslor och bedömningar. Den kulturella tidsregimen ligger till grund för hur historia inom en given kultur värderas, begripliggörs och tillskänks mening.¹⁰

Assmann kallar den regim som strukturerade upplevelsen av tid under perioden 1770-1980 för *den moderna tidsregimen*.¹¹ Assmann förankrar regimens tidsliga avgränsning empiriskt, genom att definiera distinkta aspekter av det hon kallar den moderna tidserfarenheten och identifiera var i den västerländska kulturens linjära historieskrivning som dessa aspekter framträder. Även om Hartogs datering skiljer sig något från Assmann så avgränsar även han tidsregimernas utbredning en-

7 François Hartog, *Regimes of Historicity: Presentism and Experiences of Time* (New York, NY: Columbia University Press, 2015), 2.

8 Michel Foucault, *Diskursens ordning: installationsföreläsning vid Collège de France den 2 december 1970* (Stockholm: Brutus Östlings bokförlag Symposion, 1993).

9 Hartog skriver att "[j]ag kommer alltså att göra för tid vad Foucault tidigare gjort för diskursen, eller åtminstone hämta min inspiration därifrån", Hartog, *Regimes of historicity*, 2.

10 Aleida Assmann, *Is Time Out of Joint? On the Rise and Fall of the Modern Time Regime* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2020), 9.

11 Assmann, *Is Time Out of Joint?*, 64-91.

ligt samma empiriska metod.¹² Detta gäller även för historikern Lynn Hunt, som undersökt moderna tidskonstruktioner mer specifikt i historiska framställningar. Hunt daterar den moderna tidsstrukturen genom att identifiera skiften i de underliggande teorier eller grundantaganden om tid som hon hittar i sitt källmaterial.¹³

Det mönster Hunt benämner som den moderna tidsstrukturen är en förståelse och framställning av tid som naturlig, universell, sekulär, och riktad mot framtiden.¹⁴ Det är en karaktäristik som återfinns också i Assmanns definition. Den moderna tidsregimen utmärker sig enligt Assmann kulturellt och historiskt i relation till andra tidsregimer genom att konstruera upplevelsen och förståelsen av tid enligt fysikens vetenskapliga lagar. Detta konstruerar historien som en linjär och oåterkalblig förändringsprocess som förflyttar kulturen och samhället mot framtiden och aktivt inrättar utvalda delar av det förflutna som minne.¹⁵

Den moderna tidsregimens specifika tidserfarenheter skapas genom modernitetens inre rörelseprincip, som strukturerar tidsupplevelser och tidserfarenheter i form av växelvisa framåt- och bakåtrörelser.¹⁶ Inspirerad av litteraturteoretikern Hans Ulrich Gumbrecht menar Assmann att den moderna tidsregimen ständigt skapar upplevelsen av något övergående och rörligt i motsats till något stabilt och över tid bevarat.¹⁷ Upplevelsen av nuet består därför både av det som är föränderligt och av det minne som framställer delar av det förflutna på nytt.¹⁸

12 Hartog utgår ifrån Reinhart Kosellecks analys av "Die Neuzeit" och framställer år 1789 och Berlinmurens fall år 1989 som två "symboliska datum" för den moderna tidsregimens utbredning och tidsliga avgränsning. Se Hartog, "Time, History and the Writing of History: The Order of Time," i *History-making: The intellectual and Social Formation of a Discipline: Proceedings of an International Conference 1994*, red. Rolf Torstendahl och Irmeline Veit-Brause (Stockholm: Kungl. Vitterhets- historie- och antikvitetsakad., 1996), 96.

13 Lynn Avery Hunt, *Measuring Time, Making History* (Budapest: Central European University Press, 2008).

14 "The Modern Time Schema" i original, se Hunt, *Measuring Time*, 25.

15 Assmann, *Is Time Out of Joint?*, 30-31.

16 Aleida Assmann, *Tid och tradition: varaktighetens kulturella strategier* (Nora: Nya Doxa, 2004), 23-24.

17 Assmann, *Is Time Out of Joint?*, 12-14.

18 Aleida Assmann, "Minne som centralbegrepp inom kulturvetenskaperna," i *Mellan minne och glömska: studier i det kulturella minnets förvandlingar*, red. Johan Redin och Hans Ruin (Göteborg: Daidalos, 2016), 121-144.

Assmann skiljer mellan den moderna epoken som en tidlig avgränsning, moderniseringsteori som en beteckning för de tankeströmningar som emanerar ur perioden själv och den moderna tidsregimen som ett samlingsnamn för teorier om den regim som strukturerar tid inom epoken.¹⁹ Denna kategorisering är — om än inte speciellt finmaskig eller nyanserad — effektiv i sitt syfte att synliggöra det idégods som ofta avses med termen modernitet och analytiskt särskilja det från de tidskonstruktioner som strukturerar upplevelsen av tid under samma period.

Uppdelningen mellan modernitetens epok, teori och tidsregim kan även fungera som ett raster för att urskilja distinktionen mellan temporalitetsteoretisk forskning och feministisk, historiografisk forskning om den moderna epoken. Signifikativt för det senare forskningsfältet är att dess modernitetsbegrepp präglas av det som Hunt beskriver som en generell tendens inom historiedisiplinen, nämligen att historiker “tenderar att utgå ifrån modernitetens existens, att inrätta den som en fundamental skiljelinje i historiska arbeten, men allt som oftast beskrivs den snarare än att den undersöks som en specifik temporal kategori.”²⁰ Detta gäller även för den historiografiska forskningen som undersöker kvinnors inträde i den akademiska historiedisiplinen under den moderna epoken. Även här undersöks primärt in-tersektioner mellan det moderna idégodset och feministiskt historiebruk.²¹ Denna forskning skiljer sig från temporalitetsteori genom att den adresserar och under-

19 Assmann, *Is Time Out of Joint?*, 55-63.

20 Hunt, *Measuring Time*, 22. Exempelvis strävar Rita Felski i sitt nyckelverk *Women and Modernity* efter att undersöka “feminismens specifika relation till modernitetens idéer och institutioner”. Citatet är hämtat från Felskis *Doing Time: Feminist Theory and Postmodern Culture* (New York, NY: New York University Press, 2000), 194. Se också Rita Felski, *The Gender of Modernity* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1995).

21 Se exempelvis Bonnie G. Smith, *The Gender of History: Men, Women, and Historical Practice* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1998) och Mary Fleming Zirin, Karen M. Offen, och Jane & Rendall, red., *Writing Women's History: International Perspectives* (Bloomington, IN: Indiana University Press, 1991). För en svensk kontext se framför allt Ulla Manns “Så skriver vi historia. Den svenska kvinnorörelsen ur ett historiografiskt perspektiv,” i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 21, no. 4 (2000): 1-23.

söker modernitet som en uppsättning idéer och institutioner, snarare än att analysera modernitet som en specifik tidskonstruktion.²²

Hunt menar att den historiska disciplinens intresse för temporalitetsteoretiska perspektiv uppkommer på 1980-talet som en reaktion på "uttömningen av de analytiska paradigmen som tidigare dominerat disciplinen, såsom marxism, moderniseringsteori, Annalesskolan, postmodernism, poststrukturalism och identitetspolitik."²³ Framskrivningen kan jämföras med Assmanns, som tolkar temporalitetsteoriens ökade inflytande inom akademien generellt som en effekt av den moderna tidsregimens kollaps under 1980-talet.²⁴ Assmann menar att det är först efter att en regim faller samman och upphör att styra tidsupplevelsen som det är möjligt att studera dess start- och slutpunkter som *tidströsklar*.²⁵

Det som Assmann beskriver som den moderna tidsregimens kollaps sammanfaller med det postmoderna skiftet inom den feministiska historiografin som inträder under 1980-talet. Historikern Joan W. Scott beskriver retrospektivt den egna upplevelsen av hur introduktionen av genus som historisk kategori på 1970-talet, alltså innan den moderna tidsregimens kollaps, var präglad av en riktning mot framtiden. Riktningen låg i de feministiska historikernas förhoppning om att bruket av genuskategorin i historiska studier skulle visa att de begränsningar som hindrat kvinnor inte var fysiska utan sociala och historiska och därmed möjliga att förändra. "Historia" skriver Scott "försåg oss med de bevis vi behövde för att argumentera för vår sak. Om kvinnors roller hade varierat utifrån klass, etnicitet [*race*], kultur och

22 I en svensk kontext är det viktigt att framhålla att temporalitetsteoretisk forskning om feministisk historieträk återfinns inom den litteraturvetenskapliga disciplinen hos forskarna Claudia Lindén och Kristina Fjelkestam, om än med stort fokus på skönlitterära texter. Se Claudia Lindén, "Ur led är feminismens tid. Om tidsmetaforer, otidsenlighet och gengångare i feministisk historieskrivning," *Tidskrift för genusvetenskap*, no. 3 (2012): 5-25; Claudia Lindén och Hans Ruin, "The Vampire, the Undead and the Anxieties of Historical Consciousness," i *The Ethos of History: Time and Responsibility*, red. Stefan Helgesson och Jayne Svenungsson (New York : Berghahn, 2018), 32-53; Kristina Fjelkestam, *Ta tanke: feminism, materialism och historiseringens praktik* (Lund: Sekel, 2012); Kristina Fjelkestam, "Does Time Have a Gender? Queer Temporality, Anachronism, and the Desire for the Past," i Helgesson och Svenungsson *The Ethos*, 112-125.

23 Hunt, *Measuring Time* 16 och 20.

24 Assmann, *Is Time out of Joint?*, 55-56.

25 Assmann, *Tid och tradition*, 24-25, 71-77.

tid så fanns inget evigt eller permanent med vår egen rörelse.”²⁶ Genuskategorin härbärgerade en förhoppning om att historien skulle kunna tillskänkas rollen av ett facit.

I en svensk kontext har historikern Yvonne Hirdman tillskrivit begreppet *genus-system* en likartad betydelse. Hirdman beskriver hur “[g]enusordningen - könsrelation - är grundordningen i alla samhällen, varierande i tid, rum, varierande mellan hierarkiska grupper, men ändå en märkligt stabil ordning i all förändring.”²⁷ Denna stabilitet har kritiserats av idéhistorikern Sara Edenheim, som förstår genussystemet som ett universellt, analytiskt raster, som kan anläggas när som helst i historien för att begripliggöra konstruktionen av genus. Edenheim menar att genusystemet därmed erbjuder “en aldrig sinande källa till historiska studier av just genus: Om den bekönade kroppen ställs vid sidan och antas vara stabil över tid och rum försvinner aldrig det forskningsobjekt på vars kropp de föränderliga normerna kring manligt och kvinnligt läggs.”²⁸ Edenheims formulering illustrerar en generell postmodern kritik som synliggör genuskategorins tendens att upprätta ett stabilt historisk objekt till vilket historiens skiftande genusuttryck kan knytas och analyseras.²⁹

Trots att genuskategorin varit föremål för denna typ av postmoderna kritik så historiseras sällan tendensen i sig. I berättelsen om den feministiska historiografins postmoderna skifte, såsom exempelvis hos Scott och Edenheim, så tycks tendensen — att upprätta ett stabilt objekt genom vilket historiens skiftande genusuttryck kan skrivas fram — uppstå först i samband med introduktionen av kön/genus-distinktionen på 1970-talet.

26 Joan W. Scott, *The Fantasy of Feminist History* (Durham, NC: Duke University Press, 2011), 6-7. Scott reflekterar dock mer ingående kring den egna rollen i samband med introduktionen av genusbegreppet i feministisk historiografi i texten “Unanswered Questions,” *The American Historical Review* 113, no. 5 (December 2008): 1422–1430. Se även diskussionen av genuskategorin i Scotts texter av Judith Butler och Elizabeth Weed i “Introduction,” i *The question of gender: Joan W. Scott's critical feminism* (Bloomington: Indiana University Press, 2011).

27 Yvonne Hirdman, “Kvinnohistoria - genushistoria, några reflexioner,” i *Kvinnans plats i historien*, red. Hans Albin Larsson (Stockholm: Dialogos, 2019), 26.

28 Sara Edenheim, “Att komma till Scott: teorins roll inom svensk genushistoria,” *Scandia*, 78, no. 2 (September 2012): 22-23.

29 En specifik kritik av problemet formuleras av Judith Butler i texten “Against Proper Objects,” i *Differences: A Journal of Feminist Cultural Studies* 6, no. 2-3 (1994): 1-25.

Att återvända till Lydia Wahlströms historiska text från 1933, som ett exempel på den tidiga, svenska kvinnoforskningens historieskrivning och frilägga dess konstruktion av tid, gör det möjligt att synliggöra eventuella samband med den tendens som uppkommer i relation till kön/genus-distinktionen på 1970-talet. I det följande kommer jag därför att analysera hur tid framställs i Wahlströms historieskrivning, och vilken tidsstruktur som hennes historiska kvinnokategori består av.

LYDIA WAHLSTRÖMS ÖVERSIKT - KVINNANS FÖRFLUTNA SOM UTVECKLAT TILLSTÅND

Då Wahlströms text *Den svenska kvinnorörelsen: Historisk översikt* publicerades under början av 1930-talet var hon den enda disputerade, kvinnliga historiker som hade författat en enhetlig och sammanhållen översikt över kvinnans och kvinnorörelsens historia i Sverige.³⁰ Bakom texten förelåg ett ambitiöst insamlingsprojekt, vilket gjorde framställningen till ett viktigt dokument över den kvinnliga rösträttsrörelsen, inom vilken Wahlström utgjort en central, om än stundtals omstridd figur.³¹ Med översikten gjorde hon anspråk på att summera och representera dåtidens kvinnorörelse såväl som dess historieskrivning. I textens förord framhöll Wahlström hur översikten "kommit till på begäran av ledande kvinnokretsar och är avsedd att fylla ett länge känt behov."³²

I översikten framställde Wahlström genomgående den svenska kvinnan och kvinnorörelsen genom ett utpräglat utvecklingsnarrativ. Denna tidsstruktur var i Wahlströms samtid grundläggande för hur tid och historisk kausalitet uppfattades. Hunt beskriver hur civilisationstanken i den västerländska historiepraktiken växte fram och etablerades gradvis under slutet av 1600-talet fram till mitten av 1800-talet. Inledningsvis existerade den parallellt med religiösa kausala modeller och tidsstrukturer, för att sedan genomgå en naturaliseringsprocess i vilken utveckling och civilisation gradvis blev den allmänna förklaringsmodellen för historiens framåttrörelse. Hunt menar att historieskrivningen under denna period inrättar medeltiden

30 En översiktlig genomgång av Wahlströms akademiska gärning finns att hämta hos Gunilla Strömholm, *Lydia Wahlström: Till hundraårsminnet av hennes doktorsdisputation 1898* (Uppsala: Historiska institutionen, 2000).

31 Manns, "Så skriver vi historia", 5-6.

32 Wahlström, *Den svenska kvinnorörelsen*, 7.

som en form av nödvändig startpunkt för den linjära tidslinje som ska komma att utgöra det västerländska utvecklingsprojektet.³³

Wahlströms historieskrivning tog sin början i svensk medeltid, då hon talade om de "barbariska tiderna", det vill säga svensk forntid och medeltid, som startpunkten för kvinnans utvecklingsprocess. I detta för Wahlström utvecklade tillståndet skulle det historiska kvinnoförtrycket förstås som en direkt konsekvens av de prematura utvecklingsstadier som samhället hade befunnit sig i. Wahlström skrev att "[s]å länge den fysiska styrkan ännu är den huvudsakligaste faktorn i fråga om rättens uppehållande inom ett land, kan man icke begära, att det fysiskt svagare könet där skall kunna anses vara av någon större betydelse för samhället."³⁴ Därmed så placerade Wahlström själva förutsättningarna för att kunna behandla könen mer jämlikt i en obestämd framtid, då samhället nått en viss grad av utveckling.

Den för kvinnosaken engagerade författaren Ellen Key hade tre decennier tidigare, i slutet av 1800-talet, nyttjat en liknande förklaringsmodell som Wahlström då hon beskrev kvinnans historiska underordning. Hos Key fanns dock mer framträdande spår av religiösa tidsstrukturer kvar i förståelsen av kvinnans utveckling. Snarare än en pågående utveckling mot en öppen framtidshorisont utan definitiv slutpunkt så tecknade Key, enligt ett närmast eskatologiskt mönster, bilden av ett messianskt förlösande av kvinnans egentliga och naturliga potential. Key förutspådde att kvinnans idealtillstånd skulle infalla "[f]örst mot tjugonde århundradets slut".³⁵

I likhet med Key framställde inte Wahlströms kvinnan som reducerbar till det som historiska förutsättningar skapat vid en viss punkt i historien. Snarare exemplifierade Wahlström genomgående hur olika tiders kvinnoroller gjort kvinnor till en outnyttjad resurs, "[d]et forna samhället har genom att döma [kvinnan] till ett slags beständig barndom hämmat en mängd av hennes utvecklingsmöjligheter och sedan beklagat sig över att resultatet icke slagit bättre ut."³⁶ Den historiska kvinnokategorin betecknade alltså för Wahlström någonting bortom en specifik historisk kontext. Detta något kunde komma till sin rätt under de betingelser som utgjordes av

33 Hunt, *Measuring Time*, 48-51.

34 Wahlström, *Den svenska kvinnorörelsen*, 11.

35 Ellen Key, *Tankebilder*, (Stockholm: Bonnier 1898), 73.

36 Wahlström, *Den svenska kvinnorörelsen*, 11-12.

ett fullt utvecklat samhälle. Det fanns därmed en underliggande idé hos Wahlström om någonting utvecklat och inneboende hos kvinnan, som fångslades under det kvinnoförtryck som präglade hennes position vid en viss tidpunkt i historien.

Wahlström inledde översikten med att beskriva hur "Kvinnans ställning i samhället är i själva verket en förträfflig gradmätare på civilisationen och särskilt på rättstillståndets utveckling."³⁷ Att kvinna som historisk kategori betecknar någonting mer än det hon tillskrivs vid en viss tidpunkt gör att kategorin i sig härbärgerar någon form av essens eller innehåll som kan förändras i en annan takt eller hastighet än samhällets utveckling. Då en sådan kvinnokategori införlivas i ett utvecklingsnarrativ så klyver det med nödvändighet kvinnans och samhällets respektive utvecklingar itu och inrättar dessa som två separata utvecklingskurvor. Kvinnans och samhällets utvecklingskurvor utgjorde inte för Wahlström två planlösa eller slumpmässiga rörelser genom historien, eftersom civilisationsbegreppet sammanlänkade dessa två utvecklingskurvor och relaterade dem till varandra. Wahlströms inledande formulering visar hur begreppet civilisation i hennes historieskrivning fungerade som det kit som sammanlänkade samhällets och kvinnans utvecklingskurvor och relaterade dem till varandra. Den ena utvecklingen blev mätbar i relation till den andra.

Utmärkande för den moderna tidsregim som styrde upplevelsen och förståelsen av tid då Wahlström författade sin översikt, är regimens konstruktion av tidens singularitet och homogenitet. Inom andra tidsregimer än den moderna kan olika tidsligheter existera parallellt. Det som sker inom den moderna tidsregimens temporala logik är att den singulara och fysiskt mätbara universella tiden slår ut andra tidsligheter som underordnas, justeras eller synkroniseras.³⁸ Själva begreppet regim för tankarna till styrande, och tidsregim till idén om en överordnad tidsstruktur som verkar tvingande.

Då kvinnans och samhällets tidsligheter separerades verkade den moderna tidsregimens logik för att relatera och göra dem mätbara i relation till varandra, och till en överordnad och singular utveckling. Med detta menas att den moderna tidsregimen reglerade en underliggande förförståelse av utveckling som en singular och homogen rörelse. Förändring och stabilitet som rörelseprinciper kunde beteckna en

37 Wahlström, 11.

38 Assmann, *Is Time Out of Joint?*, 12-14, 30-31.

samstämmighet eller en dissonans mellan olika utvecklingskurvors hastigheter. Att den moderna tidsstrukturen homogeniserade olika tidsligheter gjorde att kvinnans utveckling relaterades till samhällets, och samhällets till kvinnans.

KVINNORÖRELSENS METAMORFOS

Från mitten av 1700-talet och framåt skiftar utvecklingstanken i den samtida historiografin från att vara en allmän kausal drivkraft till att gradvis kalibreras och skiktas till ett mer bestämt och intrikat schema. Istället för att utgöra en typ av generell och odefinierbar kraft får utvecklingstanken mer konkreta former och principer. Under seklets slut träder idén om utvecklingens olika stadier fram i de västerländska historieskrivningarna, och den tidslinje inom vilken dessa stadier inrättas homogeniseras gradvis. Det är ett generellt mönster i framställningen av historien där det ociviliserade och barbariska tillståndet utgör det första stadiet, utifrån vilket olika typer av utvecklingar och framsteg får formen av stadier i en fortsatt utvecklingsstege.³⁹

I sin översikt tecknade Wahlström bilden av kvinnors politiska engagemang som ett kollektivt sovande medvetande som genom samhällets utveckling sakta väcktes till liv vid mitten av 1800-talet, något hon beskrev som en nyväckt "sovande björn".⁴⁰ I beskrivningen av den svenska kvinnorörelsens födelse fogade Wahlström in kvinnorörelsens historia i olika utvecklingsstadier. Hon kommenterade hur den för kvinnosaken engagerade författaren Elin Wägners roman *Pennskaftet* "förträffligt uppfattat just den idealism av en stundom nästan översvinnlig eskatologisk karaktär, som i början präglade de liberala rösträttskvinnornas uppträdande".⁴¹ För Wahlström hade kvinnorörelsen, liksom arbetarrörelsen, haft en "utopisk period" under vilken de politiska idéerna och kraven inte mognat och nått den grad av förfining och komplexitet som kännetecknade den för Wahlström samtida kvinnorörelsen.⁴²

39 Hunt, *Measuring Time*, 52-65.

40 Wahlström, *Den svenska kvinnorörelsen*, 15.

41 Wahlström, 82-83.

42 Wahlström, 14-15.

Wahlström menade att kvinnorörelsen inledningsvis bar på en konservativ prägel, en strömning som även den fogades in i den utvecklingsstege där kvinnorörelsen rörde sig mellan olika mognadsstadier. Att kvinnorörelsens utveckling delvis startade i den bildade aristokratin hade enligt Wahlström förskonat den från de avarter och överdrifter som tagit form inom andra nationer. Här opponerade sig Wahlström mot de engelska och franska kvinnorörelsernas feminism och suffragetrörelse, som för Wahlström visade att samhällets och kvinnans respektive utvecklingar kunde spåra ur och anta skadliga riktningar. Rörelsen hade varit i behov av bildade förmyndare innan den utvecklats till att bli en "alla kvinnors sak".⁴³

För Wahlström fanns inte bara ett hot om att utvecklingen kunde slå in på fel väg, det fanns också en potentiell risk att utvecklingen skulle bromsas in eller röra sig framåt och förändras i en alltför snabb hastighet. Att samhället tillskänkte kvinnan rättigheter var därför för Wahlström inte alltid av godo, utan varje enskild reform krävde att kvinnan mognat tillräckligt för att axla ansvaret som samhällsmedborgare.⁴⁴ För Wahlström ankom det på den organiserade kvinnorörelsen att fostra kvinnan till en god samhällsmedborgare. Wahlströms redogörelse visar hur kvinnorörelsen inte enbart organiserade sig för att avveckla ett institutionaliserat förtryck, utan hur rörelsen också blev den instans som verkade för anpassningen av samhällets och kvinnans utveckling i relation till varandra.⁴⁵

Att kvinnans och kvinnorörelsens historia antog mönstret av olika utvecklingsstadier möjliggjordes av en underliggande förförståelse av tid som också präglade förståelsen av kvinnans och kvinnorörelsens historia. Utvecklingsstadier bygger på ett mönster av intervaller, där utveckling inte enbart är en framåtrörelse, utan där mönstret även inrättar distinkta brott och vändningar, som kontinuerligt avgränsar symmetriska block av tid. Historiens stadier som tidsmetafor införlivar även tanken om naturliga faser där något mognar eller växer enligt ett förprogrammerat förlopp. Det innebär att en försenad eller utebliven övergång från ett stadie till ett annat stör mönstret som helhet och den övergripande process som stadiet utgör en del utav.

I sin framställning av kvinnorörelsens utveckling beskrev Wahlström hur kvinnorörelsen gradvis blev det organ som tog kontroll över kvinnans utveckling, och

43 Wahlström, 34.

44 Wahlström, 38.

45 Wahlström, 19.

började reglera denna genom konkreta aktioner såsom opinions- och folkbildning. Vid en viss punkt i den kronologiska tidslinje som Wahlström tecknade för kvinnorörelsens utveckling trädde nya temporala metaforer fram i språket. Detta skifte framträdde efter att Wahlström beskrivit hur kvinnor nekats reformer för politiskt medborgarskap trots att kvinnan, enligt Wahlström, mognat tillräckligt för att kunna axla ansvaret som samhällsmedborgare. De nya temporala metaforer som framträder vid denna punkt i narrativet framställer samhällets utveckling som eftersatt, ur led och som ett "märkligt avsteg från en erkänd rättsutveckling".⁴⁶ Även beskrivningen av kvinnorörelsen förändrades i Wahlströms framställning, rörelsen arbetade inte längre för kvinnans utveckling och rörelse mot en ny framtidshorisont, utan kvinnorörelsens upplevelse av tid beskrivs istället som en väntan. Kvinnans tillstånd beskrevs av Wahlström som en avstannad eller avbruten utveckling, hon skrev att för kvinnorörelsen "betyder varje dröjsmål, som hade kunnat undvikas, missbrukad tid".⁴⁷

KVINNAN SOM FÖRÄNDRING, BESTÄNDIGHET OCH TIDLÖS KATEGORI

I Wahlströms översikt gick hon kronologiskt, om än stundtals eklektiskt, igenom historiens olika kvinnoroller, vilket sammantaget skapade en teleologisk struktur som kunde avtäckta generella mönster. Wahlström menade att kvinnoförtrycket hade legat stabilt som en hämmande tyngd över kvinnans gestalt genom historien, men att förtrycket hade skiftat form beroende på historisk kontext.⁴⁸ Wahlström tecknade en bild av hur förtryckets olika former förändrat kvinnan över tid. Genom framskrivningen av en obruten, kronologisk utvecklingskedja kunde Wahlström utvärdera olika tiders kvinnoideal, i relation till nuets ideal, och i relation till varandra. "[Ö]vergången från matmoder till salongsdam [har] trots den yttre förfiningen medfört en ytlighet, som vi i fråga om de högre klassernas flickuppfostran ännu icke riktigt vuxit ifrån."⁴⁹

46 Wahlström, 63.

47 Wahlström, 159.

48 Wahlström, 11-19.

49 Wahlström, 16.

Wahlström knöt element i den för henne samtida kvinnorollen till den historiskt situerade kontext i vilken den vuxit fram. Wahlström tänkte sig alltså att det gick att belägga det historiska ursprunget hos vissa, specifika egenskaper hos kvinnan som existerade i samtiden. Kvinnan i samtiden härbärgerade därmed ett historiskt arv. Vissa historiska skeenden hade fortfarande bäring på kvinnan i samtiden, medan andra skeenden som tidigare präglat henne hade vuxit bort under tidens gång. Kvinna som historisk kategori bestod för Wahlström både av någonting över tid skiftande och föränderligt, och någonting stabilt som bevarades över tid.

Denna syn på kvinnan var inget ovanligt vid denna tidpunkt, idén om en kvinnlig essens hade etablerats tidigare, bland annat hos Key som talat om denna essens som “[d]en kvinnliga kraft, vilken ännu väntar på sin fulla frigörelse.”⁵⁰ För Key var denna kraft om inte synonym så åtminstone sammanflätad med kvinnans moderlighet. Hon menade att “[n]är moderlighetens kraft en gång framträder på jorden i sin fulla självhärlighet, då ska den, i en djupare mening än hittills, åt världen giva frälsningen.”⁵¹ Att den kvinnliga essensen för Key var evig, eller tidlös, gjorde också att realisationen av kvinnans potential — frälsningen — innebar en absolut slutpunkt för utvecklingen.

Att Key såg kvinnans essens som tidlös gjorde också att den för Key fungerade som en stabil botten mot vilken den historiska utvecklingen — den gradvisa realisationen av kvinnans potential — kunde förankras och speglas. Dessa tidliga kvaliteter i Keys historiska kvinnokategori skiljer sig något från den historiska kvinnokategori som återfinns i Wahlströms framställning. Detta framträder som mest tydligt då Wahlström diskuterade Keys text *Missbrukad kvinnokraft* från 1896, som Wahlström menade hade gått till “angrepp på kvinnosaken”. Wahlström beskrev hur

[Ellen Key] anklagade [kvinnorörelsen] för att den gjorde våld på kvinnans egentliga väsen, när den kastade ut henne, hemmets och känslolivets representant, ut i konkurrensen med män om examina och platser [...] Så måste det för kvinnan egenartade, hennes speciella krafter komma att tyna av brist på användning. [K]vinnans väsenegendomligheter, som man på den tiden var så säker om, voro någonting så väsentligt, att de icke kunde utplånas av en yttre sak, sådan som dock hen-

50 Ellen Key, *Missbrukad kvinnokraft och kvinnopsykologi*, 4. Upplagan (Bonnier, Stockholm, 1914), 56.

51 Key, *Missbrukad kvinnokraft*, 56.

nes arbetes beskaffenhet måste anses vara [...] 'Som sömmerska, som amason, en kvinna är ändå en kvinna' och inga lagar och förordningar, ingen rösträtt och intet ämbete kan ändra den saken.⁵²

För Wahlström var det omöjligt att göra våld på kvinnans egentliga väsen, eftersom kvinnans essens var ett historiskt arv som var formbart och förändrades över tid. Detta historiska arv var något som kunde odlas eller försakats i samtiden, det levde vidare genom traditionens praktiker.

Den skillnad som uppenbaras i Wahlströms framställning av sin egen respektive Keys syn på den kvinnliga essensens tidliga kvaliteter, är att Wahlström förlade vad en kvinna *var* i en tidlös, historisk kategori. Både Key och Wahlström inrättade ett tidlöst objekt i sina historiska kvinnokategorier, det skifte som ägde rum mellan dem var att detta tidlösa i Wahlströms fall blev den historiska kategorin i sig själv, snarare än något som förlades i kategorins förvar.

DEN FEMINISTISKA HISTORIESKRIVNINGENS TIDLÖSA OBJEKT

Analysen av Wahlströms översikt visar hur tendensen att upprätta en tidlös, stabil kategori för att spegla historisk förändring återfinns även inom den tidiga svenska kvinnoforskningens historieskrivning. Så länge som kvinnans historia strukturerades utifrån den moderna tidsregimens princip om en ständigt pågående utveckling, behövde något stabilt upprättas mot vilket det föränderliga kunde speglas. I Wahlströms framställning var detta stabila den historiska kvinnokategorin. När det som definierade kvinnan migrerade till en tidlös kategori, som svarade mot historiens ändlösa utvecklingsprocess i form av en stabil konstant, så kunde denna kategori sedan upprättas och införlivas, oavsett vilken period som studerades, eftersom kategorin avgränsades och fixerades i relation till dess över tid skiftande innehåll.

För att återvända till Sara Edenheim så menar hon att denna tendens varit svår för historiker i hennes samtid att avstå ifrån eftersom att "[n]är män och kvinnor alltid antas ha funnits kommer man även att kunna studera genusnormerna och deras förändringar över tid i all evighet. För historiker är detta självfallet oemotståndligt:

52 Wahlström, *Den svenska kvinnorörelsen*, 54-55. Wahlströms citering av Esaias Tegnér står inom enkla citattecken.

Oavsett vilket område och tid kan alltid en genusanalys av manligt och kvinnligt göras.”⁵³

Den här texten har syftat till att visa hur den moderna tidsregimen som teoretisk lins möjliggör en historisering av denna tendens inom den feministiska historiografin. Genom texten har jag argumenterat för att den tidskonstruktion som återfinns i Wahlströms historiska kvinnokategori återskapas i den feministiska teoribildningen på 1970-talet genom införlivandet av kön/genus-distinktionen. Omvänt så syftar texten även till att, genom att historisera denna tendens, nå kunskap om hur tidsregimer villkorar sätten på vilka det är möjligt att upprätta historiska kategorier i feministiska historieskrivningar.

BIBLIOGRAFI

- Assmann, Aleida. *Is Time Out of Joint? On the Rise and Fall of the Modern Time Regime*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2020. <https://doi.org/10.1515/9781501742446>
- . “Minne som centralbegrepp inom kulturvetenskaperna.” I *Mellan minne och glömska: studier i det kulturella minnets förvandlingar*, redigerat av Johan Redin och Hans Ruin, 121-144. Göteborg: Daidalos, 2016.
- . *Tid och tradition: varaktighetens kulturella strategier*. Nora: Nya Doxa, 2004.
- Blom, Ida. “Women’s Suffrage in the Nordic Countries. A Transnational Perspective.” I *Bortom rösträtten: Kön, politik och medborgarskap i Norden*, redigeret av Lenita Freidenvall och Josefin Rönnbäck, 35-61. Huddinge: Samtidshistoriska institutet, Södertörns högskola, 2011.
- Butler, Judith. “Against Proper Objects.” *differences: A Journal of Feminist Cultural Studies* 6, no. 2-3 (1994): 1-25.
- Butler, Judith och Elizabeth Weed. “Introduction.” I *The Question of Gender: Joan W. Scott’s Critical Feminism*, redigerat av Judith Butler och Elizabeth Weed, 1-8. Bloomington, IN: Indiana University Press, 2011.
- Edenheim, Sara. “Att komma till Scott: teorins roll inom svensk genushistoria.” *Scandia* 78, no. 2 (September 2012): 22-32.
- Felski, Rita. *Doing Time: Feminist Theory and Postmodern Culture*. New York, NY: New York University Press, 2000.
- . *The Gender of Modernity*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1995.

53 Edenheim, “Att komma till Scott”, 23.

- Fjelkestam, Kristina. "Does Time Have a Gender? Queer Temporality, Anachronism, and the Desire for the Past." I *The Ethos of History: Time and Responsibility*, redigerat av Stefan Helgesson och Jayne Svenungsson, 112-125. New York, NY: Berghahn, 2018. <https://doi.org/10.2307/j.ct-vw04kkp.10>
- . *Ta tanke: feminism, materialism och historiseringens praktik*. Lund: Sekel, 2012.
- Florin, Christina. "Visioner, rörelser och rösträtt: En resa i tiden." I *Rösträttens århundrade: Kampan, utvecklingen och framtiden för demokratin i Sverige*, redigerat av Ulrika Holgersson & Lena Wängnerud, 29-63. Göteborg: Makadam 2018.
- Hartog, François. *Regimes of Historicity: Presentism and Experiences of Time*. New York, NY: Columbia University Press, 2015. <https://doi.org/10.7312/hart16376>
- . "Time, History and the Writing of History: The Order of Time." I *History-making: The Intellectual and Social Formation of a Discipline: Proceedings of an International Conference, Uppsala, September 1994*, redigerat av Rolf Torstendahl och Irmeline Veit-Brause, 95-113. Stockholm: Kungl. Vitterhets- historie- och antikvitetsakad, 1996.
- Hirdman, Yvonne. "Kvinnohistoria - genushistoria, några reflexioner." I *Kvinnans plats i historien*, redigerat av Hans Albin Larsson, 19-32. Stockholm: Dialogos, 2019
- Hunt, Lynn Avery. *Measuring time, making history*. Budapest: Central European University Press, 2008. <https://doi.org/10.7829/9789639776142Hunt>
- Key, Ellen. *Tankebilder*. Bonniers, Stockholm, 1898.
- . *Missbrukad kvinnokraft och kvinnopsykologi*, 4. Upplagan. Bonniers, Stockholm, 1914.
- Lindén, Claudia. "Ur led är feminismens tid. Om tidsmetaforer, otidsenlighet och gengångare i feministisk historieskrivning." I *Tidskrift för genusvetenskap*, no. 3, (2012): 7-25.
- Lindén, Claudia och Ruin, Hans. "The Vampire, the Undead and the Anxieties of Historical Consciousness." I *The Ethos of History: Time and Responsibility*, redigerat av Stefan Helgesson och Jayne Svenungsson, 32-53. New York, NY: Berghahn, 2018. <https://doi.org/10.2307/j.ctvw04kkp.6>
- Manns, Ulla. "Så skriver vi historia. Den svenska kvinnorrörelsen ur ett historiografiskt perspektiv." I *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 21, no. 4 (2000): 1-23.
- Rosa, Hartmut. *Acceleration, modernitet och identitet: Tre essäer*. Göteborg: Daidalos, 2014.
- Scott, Joan W. *The Fantasy of Feminist History*. Durham, NC: Duke University Press, 2011. <https://doi.org/10.2307/j.ctv1220mqq>
- . "Unanswered Questions." I *The American Historical Review* 113, no. 5 (December 2008): 1422-1430. <https://doi.org/10.1086/ahr.113.5.1422>

- Smith, Bonnie G. *The Gender of History: Men, Women, and Historical Practice*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1998.
- Statens offentliga utredningar (SOU) 1938:47: Kvinnoarbetskommittén, *Betänkande angående gift kvinnas förvärvsarbete m.m.* Stockholm, 1938.
- Strömholm, Gunilla. *Lydia Wahlström: Till hundraårsminnet av hennes doktorsdisputation 1898* Uppsala: Historiska institutionen, 2000.
- Wahlström, Lydia. *Den svenska kvinnörelsen: Historisk översikt*. Stockholm: Norstedt, 1933.
- Zirin, Mary Fleming, Karen M. Offen och Jane Rendall. *Writing Women's History: International Perspectives*. Bloomington, IN: Indiana University Press, 1991.